

Téli csendben mereng a táj. Az erdő és a bozót dermedten pihen. A gyenge nap-sugarak káprázó árnyalatokat festenek a bükkfák terebélyes, dérral borított koronáira. A fák között húzódó tisztáson sorakoznak a fehérülő határkövek. A látvány hasonló, mint korábban volt, csupán az egykori katonaösvényt nem gondozza senki. Már több esztendeje nem jár erre határőr.

Az első világháború után a vidékre oktrojált határvonal már nem parancsol megálljt. Gyalogtúrázók cipőinek és vadállatok patáinak földbe mélyedt nyomai láthatók az alig felismerhető ösvényen. A korábbi feszültségek enyhülése megszüntette a határ merevségét, a mozgást nem korlátozza senki. A környékbeli emberek gondolataiban mégis furcsa érzés motoszkál. Sokan ma is a határkötől határköig húzódó virtuális vonal elválasztó hatását érzik. Az elválasztottság érzését a korábbi évtizedek feszült légköre, a figyelmeztető utasítások kódolták a határ mentén élő emberekbe. Magyarokba, szlovénokba, németekbe, horvátokba és más nemzetiségűekbe.

Hiába szűnt meg mostanára az államhatár szerepe, hiába mondják, hogy a határ összeköt, ami badarság, annak elidegenülést okozó jellege máig érvényesül. A cél, amiért létrejött, elérte hatását! A fehérre meszelt határkövek riasztó jellege valamennyire tompult, a határvonal azonban szilárdan beivódott az emberek tudatába. Az elmúlt században rákényszerültek elfogadni a mozgáskorlátozását, a későbbi nemzedékek aztán azonosultak vele. A 20. század elejének nemzedéke, amely máról holnapra új országban találta magát, vagy annak a szomszédságában, emberfeletti megpróbáltatásnak volt kitéve. Nagyapáink mégsem azonosultak a megváltozott helyzettel. A mai állapotot ezért nehezen értenék meg. Senki nem kérheti azt számon tőlük. Ők úgy gondolták, hogy a földrajzi táj a fehérülő határkő mindkét oldalán azonos természeti környezet. Nyaranta egyformán énekelnek itt a madarak és zümmögnek a méhek, egy itt az agyag, a humusz és a kőzet. Azonosak voltak a népi szokások és a beszédnyelv, vagy ha különböztek is, békésen megfértek egymás mellett. A más nyelven beszélők is tökéletesen értették egymást. Egyforma volt a lehelet, amelynek párás foszlányai ma is érződnek a téli fagyban.

Később a rideg külső hatások megtették a magukét. Volt időszak, amikor a határsávot lehetetlen volt megközelíteni, az átjutásra semmilyen esély sem kínálkozott. Ilyen határvonalak kúsztak több ezer kilométer hosszan Európában. A múltban félelmetes, a térképeken pirossal jelölt képzeletbeli vonal, aminek hallatára sok szem könnyekkel telt meg vagy tenyerek szorultak ökölbe, virtuális jelleget kapott. A fehér határkövek azonban korábbi helyükön maradtak.

Más módon alakultak, jöttek létre a határok az ókorban, a középkorban, és látszatra nagyobb egyetértésben a későbbiek során. Egy-egy határszakasz kialakulását a nemzetek és ideológiák közötti erő és feszültség, a tragikus háborúk, a fölérendeltség erőszakos érvényesítése és az érintettek kiszolgáltatottsága befolyásolta. A közvetlenül érintett lakosság véleményére a döntéshozók alig voltak kíváncsiak,

* Az írás, azonos címmel, megjelent a szlovéniai magyarok folyóiratában: Muratáj 2015. 1–2., MNMI, Lendva, 2015, 14–21.

népszavazás csak elenyészően kevés esetben történt. Így történt ez az őrségi és a he-tési térségben is.

Amikor 1919-ben ideiglenes jelleggel megállapították a magyar–délsláv ha-tárt, nem sokan hitték, hogy a Mura mentén az hosszú életű lesz. Eredetileg nem terveztek itt határt. Az első világháború utáni politikai átrendeződés, az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnése a Mura bal oldalán élő szlovénok bizonyos köreit is nagyobb önállóságra készítette. Előzetesen azonban 1918 novemberében a tervezett határvonalat a folyó medrében állapították meg. A délsláv állam atyjai a mai Mura-vidékre nem tartottak igényt. A környékbeli szlovénoknál is kezdetben csekély volt a Magyarországtól történő elszakadás vágya. A térség magyar lakossága pedig el sem tudta képzelni, hogy háromnegyed évvel az első világhéges után délsláv környezetben kényszerül majd élni.

Sajátos körülmények közepette, 1919 nyarán Párizsban megszületett a döntés, amely a történelmi Alsólendvai járás kétharmadát, a Muraszombati járást majdnem teljes egészében és a Szentgotthárdi járás néhány települését a délsláv államnak ítélte. Az egyoldalú rendelkezés színmagyar területeket szakított el az anyaországtól, miközben a Szentgotthárdi járásban több szlovén falu nem került a délsláv fennha-tóság alá.

Akkortól minden településnek megvan a határ mentén megélt története. Tá-
jfutás és kutyasétáltatás során jómagam gyakran az egykori határőrsvényt válasz-
tom. Arrafelé emberekkel csak nagyon ritkán találkozom.

A dombtető felé haladva a határvonal mentén, a 469-es számú határkő melletti ösvény kivezet bennünket az erdőből, a magyarországi oldalra. Az első épület, amit megpillantunk, egy pajta, mögötte takaros lakóházzal, a határvonaltól mindössze hús méterre áll. A házban már régóta nem lakik senki. Tulajdonosa egy kedves idős ember, aki a második világháború után hét-nyolc évig az oroszországi gulágok pok-lát is megjárta. A múlt század hatvanas éveiben elköltözött innen családjával a közeli nagyobb faluba, Rédicésre. Akkoriban itt, a vasfüggöny közvetlen szomszédságában, lehetetlen volt emberhez méltó életet élni. Az egész falu, a teljes Lendvakecskés la-kossága, másutt kényszerült otthont keresni magának. Ide csak a szőlőparcellákat jártak vissza megművelni, bár sokan azt is elhagyták. A határőrség és más államvé-delmi szervek állandó zaklatását nem lehetett elviselni. Az idillikus környezetben megbúvó falucska, amelynek lakói régen Alsólendvára jártak templomba, boltba és hivatalba, mostanra teljesen elnéptelenedett. Hiába változott meg időközben a lég-kör, tűnt el előbb a vasfüggöny, aztán a szigorúan őrzött határ, ma már senki nem lakik itt. Még a helységnévtábla is elkallódott valahová. Néhány kisebb-nagyobb épület, roskadozó viskó emlékeztet arra, hogy egykor itt nem csak szőlőművelésre alkalmas dűlő, hanem népes falucska volt.

A múltat kevésbé ismerő járókelő a madárfüttytől zengő, gyönyörű természe-ti környezetet bizonyára földi paradicsomnak véli, ahol ősidők óta béke, nyugalom és harmónia honol. A mostani látvány tényleg lenyűgöző, a rohanó világ méhkast

felülmúló központjaihoz viszonyítva úgy fest, mintha itt megállt volna az idő. A határ mentén élők szempontjából legelviselhetlenebb években, amikor farkasszemet néztek egymással a magyar és a jugoszláv határőrök, mutatóujjukat a puska ravaszára helyezve, a 469-es határkötőtől keletre fekvő falurészt, tizenvalahány lakóházat le kellett a családoknak bontani, a gazdasági épületekkel együtt. A falubeliek nagy részének akkor kellett világgá menni. Néhány esztendeje még az egykor népes porták emlékét egy rozoga kútkáva vagy téglatormelék őrizte, mára azonban mindent benőtt a bozót.

Sánczi Ferenc, így hívják a határhoz legközelebbi ház tulajdonosát, hosszan őrizte a két világháború közötti időszakból származó, a határ megállapítása után ide helyezett határkövet. Annak is a maival azonos száma volt, az országok megjelölésénél azonban, a jelenlegitől eltérően, a Magyar Királyság latin és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság cirill betűkkel bevéselt rövidítése szerepelt. A határkő munkavégzés során került elő a kilencvenes években a földből, ahová bizonyára 1941-ben, amikor négy esztendőre megszűnt a határ, elásták. Ferenc úgy gondolta, hogy az emberi szívekben mindig is egybetartozó vidékre kényszerített elvándorlást jelző tárgyat szimbólumként megőrzi az utókornak. Tervei között szerepelt, hogy átadja majd valamelyik környékbeli múzeumnak, mivel a két világháború közötti időből bizonyára alig akad már erre a határszakaszra utaló határkő. Sajnos, másképpen történt! Egy alkalommal arra figyelt fel, hogy a pajta mellé állított határkövet valaki ellopta.

A 20. század nemzedékeinek mást jelentett a rájuk kényszerített határ, mint a későbbi generációknak, akik a beleszületett állapotot természetesnek tekintik. Az egyik legkisebb környékbeli település, Zsitkóc esetében sincs ez másképpen. A településen, amelyben rendkívül kedves és rokonszenves emberek élnek, évtizedes hagyománya van a magyar műkedvelésnek. A falu régen a „haza bölcséről” nevezetes Deák család szállásterülete volt. Deák Ferenc nagyapja is itt született, ezért a Deák-hagyományt hűen őrizi a faluotthon ízlésesen kialakított padlásterében berendezett emlékszoba. A kulturális rendezvények rendszerint magyar nyelven zajlanak, mert más nyelvet beszélő ma is csak kevés akad a faluban. Mindennek ismeretében csodálkoztam rá egy látszólag jelentéktelen apróságra, ami azonban a határral elválasztott közösség tudathasadásáról tanúskodik. A magyar zászlót a szlovén jogrend szerint a magyarok lakta területen hivatalosan lehet használni. A múltban aligha történt olyan esemény a településen, amikor a szlovén mellett, ahogy azt a törvény előírja, a magyar nemzeti színek ne lengtek volna a faluház homlokzatán. Igencsak meglepődtem azonban, amikor kerékpározás közben észrevettem, hogy a májusfán, amit errefelé gyakorta állítanak, egyik éven csak a szlovén zászló lobogott. Sötét szemüvegen át talán rosszul látok, gondoltam magamban. Megálltam néhány másodpercre a faluközpontban, és szabad szemmel is rávettem tekintetemet a tíz méternél magasabb, lenyesett kérgű, égbenyúló egyenes fára. Korábban általában a muravidéki magyarok lakta falvakban két zászló lengett a májusfákon, a magyar és a szlovén, vagy egyik sem. Arra is akadt példa, hogy csak a magyart kötötték a májust köszöntő fa ágára, amiért időnként tettek is megjegyzést az illetékesek. A magyar

zászló, így vagy úgy, a múltban gyakorta lengett a májusfákon. Zsitkócban, bárhogy is bámultam csodálkozva, ezúttal csak a szlovén zászló díszelgett a májusfán.

Ugyan felfigyelt-e erre rajtam kívül más is? Bizonyára, vagy ki tudja? Nekem azért volt nagyon szembetűnő a látvány, mert mindez akkor történt, amikor a határ szerepe jelentősen megváltozott. A kedves falucska jó ismerőjeként adódik a kérdés, hogy miért maradt el a magyar zászló a májusfáról? És ezzel már túl is lépek a településen, mert ehhez hasonló eset bármelyik muravidéki faluban is megtörténhetett. Sőt ennél kirívóbb példákról is tudunk!

A váratlan látvány mégsem jelenthet meglepetést, hanem csupán nyers bizonyíték arra, hogy a Mura mentén élő, kis lélekszámú magyar közösség nemzeti tudata a múltban mennyire ki volt téve a gyengítés és a romlás veszélyének. Mindez úgy következett be, hogy a közösség mai nemzedékeihez tartozók többsége arra már rá sem eszmélt. Nem arról van szó, hogy a hangulatos kis faluban, az ott élő kedves emberek között bárki is ellenezné a magyar zászló használatát. Ellenkezőleg, mert ha azt tenné valaki, akkor még a kevésbé magyar érzelműek is fellázadnának ellene, és „csak azért is”, dacból magyar zászlót tűznének ki. Sokkal mélyebb okai vannak e jelenségnek! A határ közvetlen szorításában kisebbségben megélt kilencven esztendő megpróbáltatásainak hatása ez. A korábbi kiszolgáltatottság következménye az, hogy mára a fiatalabb korosztályhoz tartozó májusfaállítók megfeledkeznek a magyar nemzeti zászlóról. Az utóbbi évtizedek kedvezőbb szlovén kisebbségvédelme későn érkezett!

A lakosság jelentős része a magyarországi oldalon is természetesnek tekinti, hogy egy Szlovéniához tartozó faluban, még ha annak lakossága túlnyomórészt magyar is, a szlovén zászló leng. Magyarországon számtalanszor lehet hallani, hogy milyen jó nektek, muravidéki magyaroknak, hogy Szlovéniában éltek. Ott mennyivel jobb az életszínvonal. A nemzettudat állapota kevés embert érdekel. Azzal sincsenek tisztában, hogy a magyarországi életszínvonal leépülése nagymértékben az állam közel fél évszázados szovjet megszállásának a következménye. Sokan azt sem tudják, függetlenül attól, melyik országban élnek, hogy a mai Szlovénia területére hogyan került magyar közösség. Ennek ismeretében aligha tekinthető furcsának, hogy a muravidéki kétnyelvű iskolák tanulói közül az elmúlt években többen megkérdezték tanáraiktól, hogy: „A magyarok mikor jöttek ide Szlovéniába, a második világháború után?” A kérdésfelvetés önmagáért beszél!

A Muravidéken manapság szinte egyértelmű, hogy amennyiben magyar–szlovén labdarúgó-mérkőzésre kerül sor, akkor a magyar kötődésűek többsége a „mieinknek” szurkol, és ezen a szlovént érti. Ez más sportágakra egyaránt vonatkozik. Ha ezzel szemben valaki megjegyzést tesz, a fiatalok visszakérdezve úgy válaszolnak, hogy talán az baj, hogy az országuknak, a hazájuknak szurkolnak? A múltból itt rekedt aggastyán ezt bizonyára kevésbé értené, a ma embere szemszögéből azonban tudomásul kell venni, hogy a 21. század második évtizedében az így gondolkodónak alighanem igaza van. A Trianon utáni nemzedékek magyar kötődése gyökeresen megváltozott, és merőben eltérő a múlt század húszas–harmincas éveiben élőkétől.

Ma már alig akad hírmondó azok közül is, akik az 1941-es visszacsatolás felszabadulási hangulatában elszakított testvéreikkel, szüleikkel és rokonaikkal összeborulva közösen zengtek hálaénekeket, és magyar nemzeti zászlót lengetve örömmámorban járták az ismételten egyesülő hetési falvakat. A későbbiek során azért is megjárt a „jutalom”! A második világháború után létrejött kommunista hatalom bolsevik vonala több mint félezer magyart internált két-három szlovéniai koncentrációs táborba. Ezzel visszavágtak az 1942-ben a magyar hatóságok által úgyszintén igazságtalanul Sárvárra elhurcolt szláv ajkú telepések ellen elkövetett bűnökért. A néhány hónapos meghurcolás után a magyarok többsége hazamehetett, megbélyegzésük azonban megmaradt, ami negatívan hatott a másodsor is kisebbségbe taszított, még szigorúbb államhatárral elszigetelt közösségre.

A hazaként megélt szülőföld szűkebb lett, azt már csak egy keskeny, az államhatárra tapadt településsáv jelentette. Sokan jugoszlávként, majd később szlovénként jelölték magukat, amivel elsősorban az állampolgárságra utaltak. A nemzeti kötődésről pedig inkább hallgattak. A korábbi szálak, amelyek egykor Magyarország felé vezettek, lassan gyengültek, megszakadtak, másodrendűvé váltak. Kezdetét vette a szórványosodás. Magyarországon jugók lettünk, és vásárolni, amikor már a múlt század hetvenes éveitől lehetett, „magyarba”, azaz a magyarokhoz jártunk.

A szülőföldhöz az ember mégis erőteljesen kötődik. Ki tudja, miért, de valami rejlik a génjeinkben, ami a százféleképpen értelmezett haza iránti viszonyt irányítja. Olyanok vagyunk, mint a gólyák, akik minden évben több ezer kilométer bizonytalanságot felvállalják, hogy a rozoga kéményre rakott fészekben újabb nemzedéknek adjanak életet. A gólyák hazája is nehezen behatárolható. Melyik az valójában? Én úgy gondolom, hogy itt van a kedvelt otthonuk Közép-Európa peremén, e tájon, amelyet a pannon lélek is annyira kedvel. Eszerint ide, ahol az Alpok és a Kárpátok magas hegyei megszelídülnek, dimbes-dombos vidékekbe és síkon nyújtózó termőföldekbe torkollnak, nem csak nyaralni térnek vissza ezek a hosszúlábú madarak. A hazája embernek és gólyának egyaránt ott van, ahol sátrat ver vagy fészket rak, ahol családot alapít, szaporodik és alkot. Afrikába csak kényszerből repülnek az istenadták, mert a pannon világ novembertől beálló dermesztő hidege nem kedvez a legszívesebben nyári melegben fürdőző madárfajtának. Arra a kérdésre nem tudom a választ, hogy az őrségi Dávidházán miért van minden villanyoszlopon és kéményen gólyafészek, arányosan sokkal több, mint a szomszédos falvakban? Ez bizonyára nem függ össze az emberek tudatára ható államhatárral. Ez a gólyák titka.

A fehérlő határkövek ma már teljes nyugalomban pihennek. A vadállatok mozgását megszokták, gólyák sem raknak tetejükre fészket, a katonacsizmák taposása már régen nem zavarja őket, és a tájfutó is ritka vendég arrafelé. Pihennek békében, mint nyári napon a dolgát jól végző parasztleány a terebélyes eperfa alatti karosszékben.